

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh350>

TEPEDELENLİ ALİ PAŞA BİYOGRAFİLERİ ÜZERİNE

Mehmet UYSAL*
Ayşe Yasemin UYAR**

Özet

Bu makalede; İngiliz asıllı Güney Afrikalı yazar William Plomer'in "Yanya Sultanı", Slovak yazar Maurus Jokai'nin "Yanya Sultanı ve Yeniçerilerin Son Günleri", Fransız romancı Alexandre Dumas'nın "Tepedelenli Ali Paşa" adlı eserlerindeki Osmanlı devlet adamı Tepedelenli Ali Paşa portreleri ile Arnavut tarihçi ve yazar Entela Muço'nun "Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı" adlı monografisi karşılaştırılarak bu eserlerdeki ortak ve farklı yönler tespit edilecektir. Ayrıca dört farklı ülkenin yazarının aynı konuyu nasıl ele aldıkları ve işledikleri irdelenerek eserlerdeki Arnavutluk ve Balkan coğrafyasına ilişkin tespit ve tasvirler birbirleriyle mukayese edilecektir. İngiliz, Slovak, Fransız ve Arnavut yazarların, eserlerini kaleme alırken Doğu dünyası ve bu kültürene ait kişi ve kurumları nasıl bir bakış açısıyla anlattıkları mukayeseli olarak incelenecektir. İlk üç yazar dışarıdan bir bakış açısıyla Ali Paşa ve ülkesini resmederken sonuncusu kendi ülkesini ve ülkesinden kabul edilen bir tarihi şahsiyeti daha çok bir tarihçi gözüyle ele almaktadır. Eserlerin türü üzerinde tartışma başlatılarak "Oryantalist" unsurların varlığı üzerine yorumlar getirilecektir. İncelenecek bu dört eser aracılığıyla, "tarafsız" bir Tepedelenli Ali Paşa portresi çizilmeye çalışılacaktır. Bu itibarla tarihi bir kişilik olan Tepedelenli Ali Paşa'nın biyografisinin gerçek yaşantısı ile kesişme noktalarına temas edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Tepedelenli Ali Paşa, biyografi, oryantalizm, Türk/Müslüman İmgesi, Arnavutluk*

* Yrd. Doç. Dr., SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü

** Arş. Gör., SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

About Ali Pasha Of Tepelena Biographies

Abstract

This paper aims to determine the common and different aspects in the works by comparing and contrasting the Ottoman statesman Ali Pasha of Tepelena portraits in "Yanya Sultan" by South African author William Plomer, in "The Lion of Janina and the last days of the Janissaries" by Slovakian author Maurus Jokai and in "Ali Pasha of Tepelena" by French author Alexandre Dumas with the monograph "Ali Pasha of Tepelena and his Property" by Albanian historian and author Entela Muco. Moreover, we will analyze how different authors from four different countries deal with and refer to the same topic. Thus, findings and descriptions on Albania and the Balkans will be compared with each other. We will analyze the perspectives of English, Slovak, French and Albanian authors during on the Eastern world and its people and institutions in a comparative way. While the first three authors depict Ali Pasa from an outside point of view, the last author mentions his country and a historical figure from his own country from a historian perspective. We will have reviews on all of the works and on the presence of "Orientalist" elements. Through the four works examined, we will attempt to draw an "objective" Tepedelenli Ali Pasa portrait. In this respect, we will discuss the intersection points of the biography of Ali Pasha of Tepelena, a historical figure, with his real life.

Key Words: *Ali Pasha of Tepedeleni, biography, orientalism, Turkish/Muslim image, Albania*

Giriş

Batılı yazarlar öteden beri Doğu dünyasına ve meşhur Doğulu şahsiyetlerin hayat hikâyelerini yazmaya ilgi duymuşlardır. Avrupalı okur için bu eserler, bir tür "baharat" başka bir ifadeyle "egzotik bir çeşni" etkisi yapar. Tarihi, coğrafyası, kültürü ve insan karakteriyle bambaşka bir yapısı olan Şark ve Şarklı tipler, Avrupalı okuyucu nezdinde biraz da "önyargı" ve "ötekileştirme" ilavesiyle adeta olumsuz bir "Bin Bir Gece Masalı" kahramanına dönüşüverirler. 19. yüzyılın tartışmalı ve sıra dışı Osmanlı valisi Tepedelenli Ali Paşa, fırtınalı yaşamıyla böyle bir kişiliktir ve bundan dolayı da birçok Avrupalı yazarın dikkatini çekmiştir. Bu araştırmada Tepedelenli Ali Paşa hakkında yazılmış, türleri biraz tartışmalı da olsa, dört farklı eser "biyografi" başlığı altında mukayeseli olarak incelenecektir.

Bu incelemede; İngiliz asıllı Güney Afrikalı yazar William Plomer'in *Yanya Sultanı*, Slovak yazar Maurus Jokai'nin *Yanya Sultanı ve Yeniçerilerin Son Günleri*, Fransız romancı Alexandre Dumas'nın *Tepedelenli Ali Paşa* adlı

biyografilerindeki(?) Osmanlı devlet adamı Tepedelenli Ali Paşa portreleri ile Arnavut tarihçi ve yazar Entela Muço'nun *Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı* adlı monografisi karşılaştırılarak bu eserlerdeki ortak ve farklı yönler tespit edilecektir¹. İngiliz, Slovak, Fransız ve Arnavut yazarların, eserlerini kaleme alırken Doğu dünyası ve bu kültüre ait kişi ve kurumları nasıl bir bakış açısıyla anlattıkları mukayeseli olarak incelenecektir. İlk üç yazar dışarıdan bir bakış açısıyla Ali Paşa ve ülkesini resmederken sonuncusu kendi ülkesini ve ülkesinden kabul edilen bir tarihi şahsiyeti, daha çok bir tarihçi gözüyle ve akademik bir inceleme/araştırma tarzında kaleme almıştır.²

Tepedelenli Ali Paşa'dan kısaca bahsetmek gerekirse; kökeni gibi doğum tarihi de tartışmalı olup Yanya'nın kuzeybatısında bulunan Tepedelen'de muhtemelen 1740 veya 1944'te dünyaya gelmiştir. Döneminde yazılmış bazı kaynaklarda tarihin 1750-1751 olarak gösterilmesi dikkat çekicidir. (Holand, s. 109; De Beauchamp, s.23) atalarının XVII. Yüzyılda Kütahya'dan göç etmiş Nazif isimli bir Mevlevi dervişine dayandığına (Ahmed Müfid, s.32; Remerand, s.9) veya Yıldırım Bayezid zamanındaki Arnavutluk seferine katılıp orda yerleşen Anadolu kökenli Türk fatihlerinden geldiğine (İbrahim Manzour Efendi s,4; De Beauchamp, s.24) dair bilgilerin doğruluğunu araştırmak mümkün olmamakla beraber, tevcih edilen üç tuğlu paşalık beratında kendisinden Anadolulu Ali diye bahsetmektedir. Zengin ve nüfuzlu bir ailenin çocuğu olmasına rağmen 1758 yılında babasının öldürülmesinden sonra ailesi nüfuzunu büyük ölçüde kaybetmişti. 1768 yılında zengin bir paşanın kızıyla evlendi ve Osmanlı Devleti hizmetinde hızla yükselmeye başladı. 1788 yılında Yanya valiliğine getirildi. Bu dönemde bölgedeki Rumlar Filiki Eteryä Derneği gibi dernekler kurarak Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını kazanmak üzere çalışmalara başlamışlardı. Tepedelenli Ali Paşa bu bağımsızlık hareketlerini bastırmak için sert önlemler aldı. Fakat Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki zayıflığından yararlanarak Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki Epir bölgesinde nüfuz bölgesini genişletti. Osmanlı Devleti'nden yarı bağımsız bir

¹ Metin içinde yapılacak alıntılarda yazarların soyadı ve alıntı yapılan sayfanın numarası parantez içerisinde verilecektir.

² Biz bu araştırmada dört eseri inceledik ancak Tepedelenli hakkında Batı edebiyatında başka eserler de vardır. Bazıları şunlardır: Alexander Dumas'ın *Monte Kristo* Kontu romanında Ali Paşa ve Türklerin İyonya kuşatmasından bahsedilir. Eserdeki kurmaca kahraman Ali Paşa'nın kızı Haydee önemli bir karakterdir. Albert Lortzing onu tek perdelik *Yanyalı Ali Paşa* oyununda ölümsüzleştirmiştir. Sabri Godo, *Ali Pasha Tepelena*. Artemida, Tirana 1970 (tarihi roman). Ayrıca Aristotelis Valaoritis'in epik şiiri *Bayan Frosyni* (*Yunanca*, 1859) Tepedelenli Ali Paşa kahramanın karşı kutbu (kötü adam) olarak tasvir edilir.

şekilde davranmaya başladı. Değişik Avrupa ülkeleriyle çıkarlarına göre doğrudan ilişkiler kurdu. 1809 yılında İngiliz yazar/şair Lord Byron Tepedelenli Ali Paşa'yı ziyaret etmiş ve bu ziyareti yazılarına konu almıştır. Ayrıca Fransız yazar Alexandre Dumas *Monte Cristo Kontu* romanında Tepedelenli Ali Paşa'nın kızını konu almıştır. Osmanlı Devleti Tepedelenli Ali Paşa'nın gitgide artan gücünden rahatsız olmakla birlikte başka sorunlarla uğraşmaktan dolayı uzun süre fazla bir şey yapamadı. Tepedelenli Ali Paşa'nın oğullarıyla birlikte bağımsız bir devlet kurma aşamasına gelmesi üzerine II. Mahmut mühürdarı Mehmet Sait Halet Efendi'nin de etkisiyle Tepedelenli Ali Paşa'yı görevden aldı. Fener Rum Patrikhanesi'nin de II. Mahmut'un bu kararı üzerinde etkili olduğu söylenir. Tepedelenli Ali Paşa bu kararı dinlemedi ve bir isyan başlattı. Bu isyanı bastırmak üzere II. Mahmut sadrazam Hurşit Ahmet Paşa'yı Tepedelenli Ali Paşa'nın üzerine gönderdi. Bulunduğu yerden ayrılmama yasaklarını çiğnedi ve Osmanlı Devleti'ne gard aldı. Hurşit Ahmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın işgal ettiği yerleri geri alarak Tepedelenli Ali Paşa'nın oğullarıyla birlikte ordusunu yendi. Canına dokunulmaması şartıyla 24 Ocak 1822'de teslim olsa da, ileride tekrar isyan çıkarma riskine karşı bu karar bozuldu ve idam edilmesi kararına varıldı. Bu haberi alınca silahına davrandığı için, kurşunla vurularak öldürüldü. Daha sonra da başı kesilerek İstanbul'a gönderildi.³ Tepedelenli mutlaka bir takım yetenekleri olan bir asker ve yöneticiydi. Enver Ziya Karal "Akıllı, becerikli ve Bâbîâlî'ye karşı itaatten ayrılmadığı için kuvvet ve servet kazan[dığını]"⁴ söyler. Ali Paşa'nın gözden düşerek vezirlikten azledilmesinde ve bunların sonucu devlete isyan neticesindeki hazin sonunda Hâlet Efendi'nin kışkırtmaları son derece etkili olmuştur.⁵

Tepedelenli Ali Paşa biyografilerinde yoğun bir "Oryantalist" bakış açısı görülür. Avrupa merkezli bu düşünce ve değerlendirme algısının temelinde Avrupalı olmayı ötekileştirme, "aşağılama, hor görme ve beğenmeme duygusu" yatar. Oryantalizmin bir başka ifadeyle "Şarkiyatçılık"ın en tanınmış uzmanlarından Edward Said şunları söyler: "Denys Hay'in Avrupa fikri dediği tüm 'o' Avrupalı olmayanlar karşısında 'biz' Avrupalıların kimliğini belirleyen ortak düşünceye hiç de uzak değildir; dahası, Avrupa kültürünün en önemli

³ Bkz. "Tepedelenli Ali Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 40, Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.5 , TTK Yay., Ankara 1999, s. 110-112, Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Yeditepe Yay., İC. 5, İstanbul 2005

⁴ Karal, *a.g.e.*, s.110

⁵ Bkz. Karal, *a.g.e.*, s.111

Tepedelenli Ali Paşa Biyografileri Üzerine

bileşenin, tam da bu kültürü -hem Avrupa'da hem Avrupa dışında-hegemonyacı kılan şey olduğu savlanabilir: Avrupalı olmayan halklarla, kültürlerle karşılaştırıldığında, Avrupalı kimliğinin diğerlerinden üstün olduğu fikri."⁶ Siad'in de açık bir şekilde vurguladığı gibi; Oryantalist bakış açısı bir çeşit "düşman" yaratma ve "kin gütmeye" düşüncesinin tezahüründen başka bir şey değildir.

Biyografi, esas itibarıyla "kurmaca olmayan" bir edebi tür olarak nitelendirilir. Latince kökenli kelime *bio* ve *graphie* "yaşam öyküsü" anlamına gelmektedir. Kendi alanlarında ünlü olmuş, siyaset adamı, edebiyatçı, sporcu, bilim adamı, ses, sinema, tiyatro sanatçısı, gazeteci, ticaret adamı gibi kişilerin hayatlarını, neler yaptıklarını, ülke ve dünya insanlığına neler kazandırdıklarını, hayatlarının önemli başarılarını ve dönüm noktalarını bütünüyle anlatan eserlere biyografi denir. Bir kişinin hayatını ayrıntılı olarak veren kişisel biyografi kitapları olduğu gibi, bir çok kişinin hayat hikâyelerini bir araya getiren genel biyografi eserleri de vardır.⁷ Biyografi türü hakkında verilen bu çok kısa bilgiden sonra Ali Paşa hakkında yazılan biyografiler ile onlardaki Doğu ve Doğulu imgesini tespit etmeye çalışalım.⁸

Tepedelenli Ali Paşa'nın "Barbar"lığı

Barbar ifadesi hem eski Roma'da hem de Atina'da "yabancı" anlamında kullanılırdı. Romalılar Romalı olmayana, Atinalılar da Atinalı olmayana 'barbar' yaftasını takmaktan çekinmezlerdi. Maalesef kelime zamanla anlam değişmesi ve bozulmasına uğrayarak ve özellikle de Türkler hakkında kullanılarak "kaba, uygarlaşmamış" anlamında kullanılmıştır⁹. Despotluğuyla bilinen Ali Paşa, bu yönüyle iyi bir biyografî malzemesi sunmuştur Avrupalı yazarlara. Mensubu olduğu devlete isyan eden ve pek de müsamahakâr bir yönetici olmayan Ali Paşa için bazı yazarların despot demesi normal karşılanabilir. Fakat anlatılanlar bir despot yöneticiden çok, ürkütücü derecede gaddar ve acımasız bir efsane kahramanını andırmaktadır. İngiliz yazar William

⁶ Edward W.Said, *Şarkiyatçılık*, Metis Yay., İstanbul 2001, s. 16-17

⁷ Bkz. http://www.xn--edebiyatgretmeni-twb.net/biyografi_ve_otobiyografi.htm

⁸ Biyografi türü için bkz. J. A. Cuddon, *A Dictionary of Literary Terms*, Penguin Books, New York 1984, s.79-82, Helmut Kopmann, "Die Biographie", içinde: Weissenberger Klaus (Yayımlayan), *Prosaunst ohne Erzählen. Die Gattungen der nicht-fiktionalen Kunstprosa*, Niemeyer Verlag, Tübingen 1985, s. 45-65., Otto F. Best, *Handbuch Literarischer Fachbegriffe*, Fischer Verlag, Frankfurt/M 1996, s.71-72, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, C.2, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990, s.417

⁹ Bkz. <http://www.wissen.de/fremdwort/barbar>

Plomer *Yanya Sultanı* adlı biyografisinde Ali Paşa'nın yeğeni Murat ile kavgasını şöyle anlatır: “Murat omzundan yaralanarak yere düştü. dayısı [Ali Paşa] vahşi bir hayvan gibi üstüne saldırdı”. (Plomer: 64)

William Plomer *Yanya Sultanı*'nda sadece Tepedelenli Ali Paşa'yı değil onun çevresindeki bütün figürleri de son derece gaddar ve acımasız tasvir eder. Bu muhitte, başka bir tabirle bu toplumda “medeni “ ve “çağdaş” insana rastlamak olası değildir: “Ali, İslâm'ın dul karısıyla çocuklarının öldürülmesine sebep olan Çavuş Prifti adındaki düşmanı için özel bir ölüm hazırlamıştı. Çavuş, babasının haremde bir zenci köleden doğma sütkardeşi Arap Yusuf'a teslim edildi. Yusuf'un ne olduğu lakabından anlaşılır: Kan içici derlerdi kendisine. Yusuf, çavuşu bir şişe geçirip diri diri kızarttı. Böylece, Ali şerefine yakılan bir kahramanlık türküsünün veciz bir şekilde anlattığı gibi: Karanlık Kurmova viran, Çavuş Prifti de kebab oldu.” (Plomer: 57)

İngiliz yazar Plomer, Tepedelenli Ali Paşa'yı tasvir ederken bir insan için kullanılabilir ne kadar olumsuz ifade/hakaret varsa kullanmaktan çekinmez: “Ali, en iyi zamanlarında bile asabî bir rahatsızlık içindeydi, ateşlenince aşırı tedhiş hareketleriyle gönlünü ferahlatmaya bakardı: öyle anlarda ölümden çok korktuğu için başkalarının ölümüne sebep olmak hoşuna gidiyordu. (Plomer: 87-88) Bu alıntıda çok açık bir şekilde Paşanın son derece bozuk ve sapkın bir ruh haline sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Yazar Tepedelenli hakkındaki hakaretimiz ifadelerini şöyle sürdürür: “Ali, istediğini yaptıramaz, ya da birden bire kızarsa kendini kaybederdi. O zaman yüzü çarpılır, gerilirdi. Son derece bencil, gaddar, hırsız, yalancı, kışkırtıcı ve deli [deve] gibi kinciydi. Kusurları küçümsenecek, bağışlanacak cinsten bile değildi [...]” (Plomer: 90)

Sadece Tepedelenli değil, bütün Şarklılar gaddar ve acımasız bir güruhtur yazara göre: “Lasalcette [Fransız General] bir tabyada kısırıldı ve telsim oldu, ama bir Fransız asteğmeniyle erleri ölünceye kadar dövüşmeye devam ettiler. Coşkun İşkıptarlar evleri yağma edip ateşe verdiler, kadınlarla çocukları da kapıp götürdüler. Ertesi sabaha kadar Fransızlarla diri yakaladıkları 160 silahlı Prevezelinin kafalarını kesip onlardan piramit yapmışlardı. Boyun vurma işini Ali'nin hizmetindeki iri yarı zenci bir cellât yapıyordu ama adamın balta sallamaktan bilekleri şişmeye başlamıştı. Yorgunluktan ve kan kokusundan nihayet bitkin düştü, işi bırakmak zorunda kaldı.” (Plomer: 97) Bu ifadelerle tasvir edilen bir toplumu yok etmek için eldeki bütün imkânlar seferber edilmelidir der yazar adeta. Dili ve üslubu son derece sığ, sıradan hatta banal,

daha doğru bir nitelme ile “trivial” olan bu eser, çok sayıda Avrupalı okuyucu tarafından muhtemelen hakikatmiş gibi kabul görmüştür. “İnsan tanımadığının düşmanıdır” sözüne uygun olarak Türkleri ve Müslümanları bu tür taraflı eserlerle tanıyan Batılı da tedavi edilemez bir Şark nefreti ve düşmanlığının oluşması kaçınılmaz.

Ali Paşa Plomer’e göre o denli gaddar ve acımasızdır ki bazen tavırları “sadist” bir mahiyet kazanır: “Elde, sekizi subay, 155 Fransız tutsak daha vardı. Ali’nin emriyle bunlar kellelerden yapılma piramidin yanına götürüldüler. Sopa ve dipçik darbeleri altında adamlara kanlı başların derileri soyduruldu, tuzlattırıldı ve çuvalara doldurtuldu.” (Plomer: 97)

Ali Paşa’nın Osmanlı ile arasının iyi olmadığı, despotik bir yönetim tarzını benimsediği kısmen kabul edilse bile, bu özellikler onun, vahşetin her türüsünü mubah gören bir anlayış/yaşam tarzını benimsediği anlamına gelmez. Eserde ısrarla bu tarz bir anlayışın tekrarlandığını görüyoruz. Bu yolla, Batının kendi sömürgeci ve gaddar/Vandal, birbirini yok etmeye çalışan çatışmacı ve narsis anlayışının Müslüman Doğu dünyasına uyarlanmaya çalışıldığı hissedilmektedir. Ali Paşa’nın yukarıda bahsedilen bütün olumsuz özellikleri yanında “usta bir işkenceci olmak” gibi bir hususiyeti de vardır. Bunu yazar Plomer şöyle dile getirmektedir: “Ali kesinlikle işkencenin üstadıydı. Tüm işkence süreçlerini işaretleriyle kontrol ediyor, parmak mengenelerini ne kadar kullanmak gerektiğini, İspanyol çizmesi, kaynar yağ ve su hunisinin ne zaman, ne kadar kullanılacağını ayarlıyordu. En sonunda işkence doruğa ulaşmıştı. Hadımağaları adamı manda derisine sarıp yanan ateşin yanına yatırdılar. Ateşin sıcaklığı manda derisini büzdükçe adamın kemikleri kırılıyordu” (Jokai: 25)

Aşağıdaki bölümde ise, paşanın gereksiz yere sayısız cinayet işlediği, işkence yaptığı ima edilmiş, Paşa’nın sadece sert bir yönetici ve asker değil, aynı zamanda bir cani olduğu ironik (tersinme) bir şekilde şöyle ifade edilmiştir: “Yetmiş dokuz yıl mutlu, eğlenceli ve zaferler içinde yaşamıştı. Melekler tarafından bile sevilmişti. Tüm yaptığı işkenceler, aldığı ahlar ve işlediği cinayetler bu adamın alınında bir kırışık dahi yaratmamış, suratındaki gülümsemeyi hiç değiştirmemiş ve hayatından bir gün bile kaybettirmemişti. (Jokai: 30) Paşanın bunca olumsuz özelliğine rağmen hiçbir vicdani rahatsızlık duymaması asla normal bir insanın davranış şekli olamaz. Slovak yazar Jokai Ali Paşa’nın etrafında ne denli korku saldığını “Uyurken bile diğer insanları korkutan Ali Paşa” sözleriyle dile getirmektedir. (Jokai: 33)

Tepedelenli, kendisine baş kaldıran ama daha sonra eşkıyalarca kaçırılan

torunu önce fidyeye ödeyerek kurtarmış, akabinde işkence yaptırarak öldürtmüştür. Bu sahneye şahitlik yapan eski adamı Kleon bu hadise karşısında dehşete düşer: "Kleon kanının donduğunu hissetti. Ali'yi yok etmeden önce gaddarlık hakkında ondan öğreneceği çok şey vardı! Bu moruk kendi torununa işkence yapıp onu asabilmek için ağlamış, yalvarmış, dua etmiş ve fidyeye ödemişti." (Jokai : 123) Ali Paşa'nın gaddarlığı hususunda bütün yazarlar hemfikirdir. Tepedelenli adeta tarihin en acımasız despotudur. Alexander Dumas onun hakkında şu tespit yapar: "Kimi yakaladıysa şiddet uyguladı, kalanları zevkle uğraşabileceği küçük gruplara ayırarak dağlara sürdü." (Dumas: 39)

Tepedelenli bütün ününü otoriter/baskıcı yönetim anlayışı ile elde etmişti ama aynı zamanda Hammurabi kanunlarına¹⁰ benzer katı uygulamaları da vardı. Bu özellikler onun adeta "alamet-i farikası" idi. Arnavut araştırmacı Muço Paşa'nın bu yönünü şöyle ifade etmektedir: "Ali Paşa, haksızlık yapanlara idam cezası veriyordu. Harcamalar konusunda da Tepedelenli Ali Paşa kurnazlık göstermişti. Gelirlerin büyük kısmı ordu için, diğer büyük bir kısmı ise yönetime veya saraya verilen rüşvetler ve hediyeler için kullanılıyordu. Onun talimatı olmadan hiçbir şey ödenmezdi. (Muço: 70) Muço, Ali Paşa'nın gaddarlığının yanı sıra kurnaz ve rüşvetçi bir karakteri olduğu ve bilhassa rüşvetin çok doğal bir davranış gibi kabul gördüğü bu satırlarla açıkça ifade etmektedir. Paşa aynı zamanda Osmanlı Sarayı ile ilişkilerini verdiği rüşvet ve hediyelerle düzgün ve sorunsuz şekilde yürütüyordu.

Şurası bir hakikattir ki Tepedelenli demir bir yumruk ile yönetmeyi tercih etmiş ve bunda muvaffak da olmuştur. Bu son derece sert idare anlayışının

¹⁰ Hammurabi (İ.Ö. 1793-1750) tarafından yayınlanan Babil metni. Sus kentinde bulunan ve Louvre müzesinde saklanan bir diyorit dikme taş üzerine kazılıdır. Tepe bölümünde, güneş tanrı ve adalet üstadı Şamaş'a tapan Hammurabi'yi gösteren bir kabartma yer alır. Kralın halkları için duyduğu içten ilgiyi yücelten başlangıç ve son bölümleri eski bir dille yazılmıştır, oysa yasanın 282. Maddesi, hukuka özgü terimlerin kullanılmadığı açık bir dille kaleme alınmıştır. Hammurabi kanunu, hukuk kayıtlarına geçmiş kararlardan esinlenen Babil yasalarında yapılan bir dizi değişiklikten meydana gelmektedir. Kanun, toplumu, hakları ve yükümlülükleri buldukları mevkiyle doğru orantılı üç hukuksal sınıfa ayırır. Avilum (üstün "insan", soylu), muşkenum (sıradan insan), vardum (köle). Bedensel yaralama durumunda, şiddet eğer *avilum*'a yönelirse çok daha sert biçimde cezalandırılırdı; herkesin önünde hakaret etme durumunda, bu suçu işleyen *avilum* en ağır maddi tanzimat cezasına çarptırılırdı. Parasal ve fiziki cezaların olağanüstü ağırlığı, bunların caydırma önlemleri olabileceğini düşündürmektedir. Bkz. Büyük Larousse Sözlük ve Gelişim Yayınları Ansiklopedisi, İstanbul 1986, C. 8, s.5001

gerçekleşmesinde tebaa arasında etnik ya da inanç farkı gözetilmemiş, ayırım yapılmamıştır. Paşa yer yer otoritesi için ayrılıkçı grupları çatıştırmaktan kaçınmamıştır. Muço bununla ilgili şu tespiti yapmaktadır: "Ali Paşa, bunları durdurma yerine [çatışmaları] daha çok kışkırtarak birbirlerini yok etmelerini sağladı, böylece bu meseleden kolayca sıyrılmış oldu [...] Ali Paşa, kanun adına, değişik bölgelerde istikrarı sağlamak için, o bölgelerdeki ayrılıkçılara (kleftlere) karşı acımasızca darbe vuracaktı. Onun acımasız dürüstlüğü, ulus ve din farkı gözetmeksizin herkese uygulanmalıydı. Onun ağır eli, kanunu çiğneyen her Türk'e, Arnavut'a ve Yunan'a tereddütsüz inecekti. Ali Paşa bu yöntemle, Tri kale ve ve Larise'ye boyun eğdirdi." (Muço: 46)

Entala Muço'da Tepedelenli Algısı

Arnavut tarihçi Muço'nun söz konusu biyografilere bir çok açıdan karşı çıkmaktadır. Muço; Paşa'nın hayatını, icraatlarını, sebep/sonuç ve tesirleri bakımından akademik bir disiplin içerisinde ele almış ve yazdıklarını bir araştırmacı titizliği ile belge ve kaynaklarla destekleme yoluna gitmiştir. Muço'nun diğer biyografi yazarlarına karşı çıktığı konulardan birisi de Paşa'nın "haydut" olarak nitelendirilmesidir. Muço, Ali Paşa'nın kazandığı zaferlerin askeri bir aile geleneğinden gelmesine, bu konuda eğitim almış olmasına, strateji bilmesine bağlar: "Tepedelenli Ali Paşa'nın siyasî hedeflerine ulaşması için hareket noktasının ana kaynağının ailesinin askerî geleneğe sahip olması[dır]" (Muço: 22) Bu ifadelerle ailesinin bir özelliğini vurgulayan yazar, aşağıdaki kısımlarda da, biyografilerde yanlış anlatılan bir noktayı düzeltme gayreti içerisinde: "[...] Ciddi araştırmalar yapan Arnavut ve diğer bazı araştırmacıların ortaya attıkları ve savundukları delillere göre, Tepedelenli Ali Paşa siyasî harekete haydut olarak başlamamış, askerî eğitim görmüş, olağanüstü becerileriyle siyasî konjonktürden yararlanarak ve girdiği her mücadeleden her zaman zaferle çıkma[ı]sını başarmıştır." (Muço: 23)

Muço'ya göre Tepedelenli'nin bulunduğu konuma ulaşmasında ailesinin payı büyüktür: "Ali'nin ailesinden aldığı eğitime göre, insanın hedeflerine ulaşması için sokakları değil, aklını ve hareket gücünü kullanması gerekirdi. Zaten, savaş geleneği olan bir aileye de bu yakışırdı." (Muço: 24) Arnavut tarihçi bazı hallerde de Ali Paşa'yı ve geçmişini savunma gereği duyar: "Bundan dolayı bir kez daha vurgulanmasında yarar var; Tepedelenli Ali Paşa siyasî ve askerî faaliyetlerine haydut olarak değil, onurlu bir karaktere sahip olarak, kendisine miras kalan aile terbiyesi ile başlamıştır." (Muço: 25)

Arnavut araştırmacı Entela Muço, Tepedelenli Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebeti ve Paşa'nın askeri ve idari kariyerindeki hızlı yükselmenin sırrını şu alıntı ile açık bir şekilde göz önüne sermektedir: "Osmanlı Sarayı, ona yaptığı çalışmalardan dolayı, birçok rütbe vererek ödüllendiriyordu. Sipahilerin ve haydutların onun düşmanı, fakir fukaranın ise onun dostları olduğunu herkes biliyordu. Ali Paşa'nın anarşist yuvalarını çökertip düzeni ve sükûneti sağlayarak büyük işler başardığından İstanbul'da herkesin haberi oldu. Bölgeyi üç yıl gibi kısa bir zamanda karışıklığın kol gezdiği bir yer olmaktan çıkarıp, bölgenin en sakin yeri haline getirmeyi ancak Tepedelenli Ali Paşa başarabilirdi. Geniş çevresi, serveti ve gücü sayesinde, Tepedelenli Ali Paşa, şöhret sahibi oldu. Bundan dolayı siyasî kariyeri çok parlaktı diyebiliriz." (Muço: 28) Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Bab-ı Ali; Paşa'yı onun insanları Müslüman olmaya zorladığından değil, siyasi başarısından dolayı ödüllendirmiştir. Bu cesaret, gücü tek bir elde toplama isteğinden kaynaklanıyordu. Bunu, büyük derebeyleri ve ocakları, yok ederek gerçekleştirdi. Böylece Arnavutluk'ta olan feodalizmi daha da ileri bir seviyeye çıkarabildi ve anarşiye son verebildi. (Muço: 185)

Tepedelenli Ali Paşa Devlet-i Aliye'nin en çalkantılı dönemlerinde görev yapmış bir asker ve validir. Aslında kendisinden kırk elli yıl önce, 1805'te Mısır'a vali olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın daha küçük çaplı bir örneğidir. Eski gücünden eser kalmayan Bab-ı Ali ile Düvel-i Muazzama arasındaki rekabetten ve sürtüşmelerden istifade ederek parlak bir kariyer yapmış fakat fütursuzca yaptıklarını canıyla ödemiştir. Bu müsait ortama ve daima saldırgan ve baskıcı siyasetine rağmen her istediğine elbette ulaşamamıştır: "Yine de gerçekleştiremediği birkaç nokta kalmıştı. 1819 yılında Parge'yi İngilizlerden satın alacaktı. Soğuk diplomatik savaşlardan sonra, sıcak top yekün bir savaşa girerek Preveze'yi alabildi. Tepedelenli Ali Paşa'nın faaliyetleri incelediğimizde onun hiçbir zaman savunma durumunda olmadığını görürüz. O, daima saldırı pozisyonundaydı. Ali Paşa tüm faaliyetlerinde, büyük güçlerle İstanbul arasındaki çelişkilerden yararlanmıştı." (Muço: 53) 18. Yüzyılın sonları ile 19. Yüzyılın tamamında bütün Balkan coğrafyası çok çalkantılı günler geçirmiştir. Fransız İhtilalı ile başlayan "bağımsızlık hülyası" bütün Balkan coğrafyasını önlenemez bir kargaşa, terör ve şiddet dalgasına gark etmiştir. Bu bölgede devlet otoritesinin temini oldukça güç olmuştur. Ancak gözü pek ve otoriter askerler ve valiler bunu başarmışlardır. Tepedelenli'nin hakkında çok sayıda kurmaca veya gerçek iddiasıyla eserlerin yazılması da bu

sebeplerdir: “Bu cesaret, gücü tek bir elde toplama isteğinden kaynaklanıyordu. Bunu, büyük derebeyleri ve ocakları, yok ederek gerçekleştirdi. Böylece Arnavutluk'ta olan feodalizmi daha da ileri bir seviyeye çıkarabilirdi ve anarşiye son verebilirdi.” (Muço: 185)

Ali Paşa'nın Ekonomi Politikası

Bir bölgede ya da ülkede ekonomik başarı gerçekleştirilmeden hakiki bir başarıdan söz edilemez. Tıpkı Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın yaptığı gibi Tepedelenli de Arnavutluk'taki askeri ve idari başarısını ekonomik başarı ile taçlandırmayı ve halkın gönlünü bu yolla fethetmeyi denemiştir. Bu durumu Dumas "Ali'nin planları başarıya ulaştı ama hem hırsı hem açgözlülüğü engellendi" (Dumas: 28) ifadesiyle teyit eder. Entela Muço'nun oldukça bozuk ifadesiyle Ali Paşa'nın siyasi ve iktisadi merkezîyetçilik politikası ve karakteri arasındaki ilişki şöyle izah edilir: "Aynı zamanda, onun ekonomik ve politik merkezîyetçiliği, Ali Paşa Tepelena'nın zekâsı ile durum[a]u doğru açıdan yaklaşımı ve kabiliyeti ile özdeşti. (Muço: 185)

Tepedelenli ile Osmanlı Sultanı arasındaki ekonomik ilişki Plomer tarafından şu alıntı ile net bir şekilde ortaya konmaktadır: "Ali'nin geliri çeşitli kaynaklardan geliyordu. Her köy, mahsulünün onda birini vergi olarak ödemekle yükümlüydü: gerçi bu, Sultanın payıydı ama Ali vergiyi beşte bire çıkarmış ek ondalığı da kendine ayırmıştı. Vergi, her köye yerleştirilen bir müfreze İŞKİPTAR kuvvetiyle toplanıyordu. [...] Erkek çocuğu olmayanların mirasının da kendine kalması için Ali bir kanun çıkarttı. Mahkemede görülen her davayı vergiye tabî kıldıktan başka mülkiyeti dava konusu olan her malın değerinin yüzde onunu da vergi olarak alıyordu. [...] Halk, aynı zamanda, bütün sivil ve askerî memurlara ve pasaportlu yerli ya da yabancı seyyahlara bedava yer teminiyle mükellefti. Ali, halkı keyfince ve ustalıkla soyar adı hırsızlıklardan da hiç bir zaman kaçınmazdı." (Plomer: 72-73)

Plomer Ali Paşa'nın Sultanla arasını iyi tutabilmek her türlü hile ve rüşvete baş vurduğunu, ancak iktidarını bu şekilde koruduğunu aşağıdaki alıntıyla temellendiriyor: "Sultanın hâkimiyetini tanımak ve İstanbul'a durmadan vergi –ve rüşvet- akıtmak zorundaydı [...] ama bu cins hatalar yalnız onun gibi barbarlara özgü değildi. (Plomer: 71) Fakat bu tür üst makamlara rüşvet verme ve "yaranma çabası" sadece "barbar" Doğululara özgü değildir, kendi ülkesinde muhtemelen benzer hadiseler yaşanmaktadır. William Plomer, kitabının “Diz Boyu Dalavere” başlığı altındaki bölümünde, Tepedelenli'nin

"Servetini artırmak için yapmayacağı şey yoktu" şeklindeki ifadesiyle başlayan sayısız "dalavere" ve "hile" örneği verilmiştir. (Bkz. Plomer: 74-77)

Yazar, Ali Paşa için bu ifadeleri kullandıktan sonra, Paşa'nın kötülüklerinin hepsinin gölgede kaldığını, çünkü onun çok önemli bir meziyeti olduğunu ifade etmiştir. Bu önemli meziyet; onun cesareti ve bu cesareti sayesinde 'muktedir' olmasıdır. Bu cümleden olarak, sözlerini "Özetle bir tek resmî hırsız bir sürü gayri resmî hırsızdan daha evlâdır" (Plomer: 91) şeklinde tamamlar.

Ali Paşa'nın Ahlak Anlayışı

İncelediğimiz dört eserden her üç Tepedelenli Ali Paşa biyografisi de, Muço'nun monografisi hariç, Paşa'nın ahlaksızlığını anlatan epizotlarla doludur. Genelde bütün Batı edebiyatında hakim olan görüş; Doğuluların ve Müslümanların "ahlaksızlığı", "şehvet düşkünlüğü" ve "cinsel sapkınlığı" olduğu istikametindedir. Bu konuda gerek dönemin halkı gerekse Ali Paşa için hemen hemen hiç olumlu bir yargıya rastlanmaz. Biyografilere göre Ali Paşa'da herhangi bir ahlaki meziyet yoktur. Aksine, her türlü ahlakî zaaf Ali Paşa'da mevcuttur, Paşa hayatını süfli bir tarzda sürdürmüştür. Dumas'nın şu alıntısı aslında Batılıların görüşlerini tam olarak yansıtmaktadır: "Kendini bedensel zevk düşkünlüğüne verdi. Bütünüyle azmış şekilde zamparalığı akıl almaz boyutlara taşıdı, sanki sarayları arzularına yetmeyecek büyüklükteymiş gibi, kılık kıyafetini değiştirdi; aşâğılık zevklerinin peşinde bazen geceleri sokakları arşınladı; bazen gündüzleri kiliselere dalarak albenili kız ve oğlanları haremine götürmek üzere aradı." (Dumas: 61)

Yukarıdaki alıntıda, Ali Paşa'ya ağza neredeyse ağza alınmayacak hakaretler edilmiş, bu ifadelerin devamında da "homoseksüel" olduğu ima edilmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi, "roman"ında alıntılar yaparak kaynak gösteren Plomer de Ali Paşa'nın oğlanlardan kurulu bir haremi olduğunu söyleyerek Dumas'ın iddialarına katılmaktadır: "Vaudoncorot'un yazdığına göre: 'Ali hemen hemen Sokratik zevklere düşkündür ve bunu için de oğlanlardan kurulu ayrı bir haremi vardır. Sırdaşlarını ve hatta önemli memurlarını bunların arasından seçer. Bununla birlikte, harem dairesinde beş altı yüz kadını bulunurdu.'" (Plomer: 85)

Plomer daha sonra, bu iddiasını bir örnekle pekiştirme ihtiyacı duyar. "Ali'nin, karşısındakinin karakterini, hem kadın hem erkek güzelliğini anladığı açık. Byron gibisine, hele 20 yaşındaki Byron gibisine pek sık rastlanmaz."

(Plomer: 175)

Batı dünyasının, Doğu'ya dair merak ettikleri ve hayal dünyalarını kullanarak ele aldıkları konuların başında harem gelir. Plomer de harem konusuna değinerek Ali Paşa'nın yaşantısına ilişkin şöyle bir örneklendirmede bulunur: "Haremi de hazinesi gibi en insafsız metotlarla doldurulurdu. Ali'nin hareminin en güzel kızlarından biri düğün günü kilisede minberin önünden sürüklenip götürülmüş, damat da kendini vurmuştu." (Plomer: 86) Burada son derece açık ve biraz da kabaca, *prima nocte/ius primae noctis* (Almanca; *Recht der ersten Nacht*) olarak bilinen Milattan önce başlayan ve Ortaçağ'daki feodalite döneminde de devam eden "toprak sahiplerinin evlenen gelinle ilk geceyi geçirme hakkına" gönderme yapılmaktadır; ancak bizim coğrafyamızda ve kültürümüzde bunun karşılığı yoktur.

Dumas'a göre, Ali Paşa'nın ahlak dışı alışkanlıkları, oğulları tarafından da aynı şekilde devam ettirilmiştir. Ali Paşa'nın iki oğlu Muhtar için "sıkı içici" tabiri kullanılırken, "Arnavutluk"ta araya sıkıştırılmış, âdeti bir taşla iki kuş vurulmuştur. Muhtar aşırı içki tüketmekle kalmaz, içkili anında etrafındakileri de öldürür. Yazar bu şekilde bir cinayet işlemeyi, Muhtar'ın gündelik, sıradan bir alışkanlığıymış gibi anlatır: "Ayyaşlık, Arnavutluk'un sıkı içkicileri arasında rakipsiz olan büyük oğul Muhtar'ın özelliğiydi ve mükellef bir yemekte tamamen dolu bir şarap tulumunu boşaltmakla ünlüydü. Aileden kalıtsal zorbalıkla, içkili bir öfke anında birkaç kişiyi katletti, onların arasında kılıç taşıyıcısı olan, çocuklukları birlikte geçen ve bütün hayatı boyunca sırdaşı olan bir arkadaşı da vardı." Ali Paşa'nın küçük oğlu Veli, daha da barbarca tasvir edilir. Onun, kadınların burnunu, kulağını kesmek gibi gündelik alışkanlığı(!) vardır: "Veli farklı bir yol seçti. Babasının Makyevell'i fark ettiği gibi o da Marquis de Sade'yi fark etti, zamparalıkla işkenceyi birbirine karıştırmaktan zevk aldı, eğlence içeriğinde öptüğü dudakları ısırma, okşadığı bedenleri tırnaklarıyla parçalama huyu vardı. Yanyalılar, gözlerinin önünde birden fazla kadının burnu ya da kulağı kesilerek sokağa atılışını dehşetle gördüler." (Dumas: 61-62)

Plomer de kitabında Dumas'ın bu ifadelerini destekler nitelikte Oğulları Muhtar (Plomer: 117) ve Veli'nin (Plomer: 190) ne kadar barbar ve ahlaksız olduklarını oldukça mübalağalı bir şekilde anlatır. Dumas'a göre Ali, toplumda bu şekilde bir ahlaki dejenerasyon olmasından hoşnuttur. Halkının ne durumda olduğuyula asla ilgilenmez. Onun için önemli olan tebaasının ne şekilde yaşayacağı değil, nasıl kolay idare edebileceğidir: "Gerçek bir korku

saltanatıydı; ne yaşam ne onur, ne de aile güvencedeydi. Anneler doğurganlıklarına, kızlar da güzelliklerine lanet okuyorlardı. Korku kısa sürede yozlaşmaya neden olur; tebaalar da kendilerini yönetenlerim ahlaksızlığıyla hızlı bir şekilde kokuşur. Ali, bozulan bir sınıfın daha kolay idare edilebileceği düşüncesi içinde, memnuniyetle bakıp durdu. (Dumas: 62)

Plomer, aşağıda alıntılanan bölümde, anlattıklarını inandırıcı kılmak için yine kendisine bir kaynak bulmuş fakat bu defa isim verme gereği duymamıştır. Anlattıklarını destekleyen kişi yine bir Batılıdır. Bu yorumlara göre, Ali Paşa o kadar ahlaksızca yaşar ki onun yaşantısını insanlar hayal bile edemez. Bir İngiliz hekimin dilinden Ali Paşa şöyle anlatılmıştır: "Modern şehvet düşkünleri içinde en çılgın şehvet düşkünü olan Ali Paşa, aşağılık zevklerini tatmininde en kirli muhayyilelerin tasavvur sınırlarını bile aştı." (Plomer: 86) Üç Batılı yazar da Ali Paşa'nın insan havsalasını zorlayan bir ahlaksızlık timsali olması hususunda hemfikirdirler. Bu konuda yazdıklarının bir Osmanlı valisinin davranışları ve yaşam tarzı olduğuna inanmak adeta imkansızdır.

Arnavutluk Halkının Ahlak Anlayışı

İncelediğimiz biyografilerde, Arnavutluk halkı ve Ali Paşa'nın yönettiği milletler için nadiren olumlu ifadeler kullanılmış, bunun dışında, halkın cesareti veya sadakati anlatılırken bile "haydut", "hırsız" gibi kelimeler kullanılmış, dahası, onların da, tıpkı Ali Paşa ve oğulları için anlatıldığı gibi, her türlü ahlaksızlığı irtikâp ettikleri söylenmiştir. Dumas'ın eserinden yapılan şu alıntı yöre halkının nasıl tasvir edildiğine çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir: "Yapacak daha iyi bir şey bulamadıklarında, tarlalarını sürüyorlar veya komşularına gidip, bunu belirtmekte yarar var, ekinlerini çalıyorlar veya koyunlarını otlatıyorlar, mera sınırı ihlali olması için fırsat kolluyorlardı. Epir, Tesprotya, Teselya ve yukarı Arnavutluk bölgeleri halkının normal ve düzenli yaşam biçimi buydu. Aşağı Arnavutluk daha güçsüz, daha az hareketli ve cesurdu. [...] Köy şölenleri yabancı ganimetlerle yapılır, en beğenilen yemek ise daima çalıntı bir koyun olurdu. Her erkek, zekâ ve cesaret orantısına göre saygı görür, iyi bir haydut ve çevik bir dağlı olduğunda ünü daha çok artardı. (Dumas:11)

Yine Dumas eserinde Arnavut halkı için Ali Paşa'ya şu sözleri söyletmek suretiyle hem halkı tahkir ediyor hem de Ali Paşa ile halk arasına nifak tohumları saçıyor. "Nasıl bir ırkla uğraştığımı siz anlayamazsınız. Suçluyu şuradaki ağaca astığım andaki görüntü kendi kardeşini bile ayağının dibindeki

kalabalıkta hırsızlık yapmaktan caydıramazdı. Yaşlı bir adamı diri diri yakarak gömseydim oğlu küllerini savururdu. İnsan sürüleri ancak korkuyla yönetilebilir ve bunu başarıyla yapabilen adam benim". (Dumas:128)

Dumas'ın Arnavutlar hakkındaki bu derece olumsuz ifadeler kullanırken Plomer ondan geri kalmayarak Arnavutların 18. ve 19. yüzyıllarda "animist" olduklarını, ölümden sonra ceza veya mükafat göreceklarine inanmadıklarını söyledikten sonra, "ırza geçme ve cinayetin günlük olağan işler" olduğunu belirtir. (Plomer: 18-19) Arnavut halkına iftira atmakta hiç bir beis görmeyen yazar, bütün bir milleti cinsel tercih noktasında sapkınlıkla itham etmekten çekinmez: "Yani homoseksüel adetleri vardı ve bundan hiç çekinmezlerdi." (Plomer: 21) İngilizler, Ali Paşa'nın idaresi altındaki Yanya'ya gittiklerinde tiyatroya benzettikleri "Karagöz" oyunu ile karşılaşırılar. Yazar bu hadiseyi aşağıdaki şekliyle tasvir eder: "Oyun öyle kaba, öylesine açık saçıktı ki, İngilizler bunu ancak İngiltere'nin bazı bölgelerinde oynanan morris dansına¹¹ benzetebildiler." (Plomer: 179)

Halkın Gündelik Hayatı Üzerine Tespit ve Gözlemler

Tepedelenli Ali Paşa biyografilerinde üzerinde durulan konulardan biri de halkın gündelik hayatına ilişkin tespitlerdir. Eserlerde bahsedilen halk, genellikle Arnavutlardır. Bununla beraber, başka milletlerden olan fertlerin özelliklerine de değinilir. Bu bölgede yaşayan insanlar hakkında genellikle olumlu ifadeler kullanılmaz. Sözgelimi, Alexandre Dumas'ın yazdığı biyografide Arnavutların anarşik bir ortamda yaşamak istediği ve bu ortamı yaratmak için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarının altı çizilmiştir: "Arnavutlar, bu anarşiye gururla, özgürlük diyorlar ve atalarından onlara kalan, her zaman yiğitliğin en önemli göstergesi saydıkları bu düzensizliğin dinsel olarak korunduğuna inanırlardı." (Dumas: 11- 12)

Halkın anarşi ortamından hoşlandığını belirten diğer bir tasvir de şudur: "Arnavutlar prensip olarak coşkulu bir anarşi hayranıydılar, 'Özgürlük' adı onlar için çok değerliydi ve toplumda düzeni bozabilmeyi başardıkları oranda

¹¹ Afrika kaynaklı bir dans türü olup önceleri sadece erkekler sonra kadınlarında yaptığı Ortaçağdan kalma bir dans türü. İngiltere'nin kırsal kesimlerinde özel olarak seçilmiş erkeklerin yaptığı törensel topluluk dansı. Daha dar anlamda, gene bundan türemiş maskeli ve giysili danslarla halk eğlencelerine de aynı ad verilir. Benzer törenler Avrupa'nın her yerine yayılmış ve Ortadoğu'ya, Hindistan'a, Orta ve Güney Amerika'ya kadar uzanmıştır. Geniş bilgi için bkz. *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 2002, C.16, " Morris dansı" maddesi

kendilerinin bağımsız olduklarını düşünüyordular. Her biri emekli gibi dağ şatolarında yaşıyorlar, dışarı sadece oturlardaki tartışmalarda gruplaşma yaratmak için gidiyorlardı.” (Dumas: 44)

Roman adı altında yayınlanan fakat bilimsel ifadeler, belgeler, alıntılar ve olayların kesin tarihlerinin kullanılmasından dolayı biyografik romandan çok, kurmaca unsurların olmadığı bir biyografi niteliği taşıyan “Yanya Sultanı” adlı eserde, Osmanlının Arnavutluk valisi olan Tepedelenli Ali Paşa hakkında birçok bilgi verilmiştir. Sadece Ali Paşa'nın portresinin çizilmediği; dönemin, Arnavutluk ve civarındaki gelişmelerin tarihleri ve gerçek kişilerin adları verilerek anlatılması gibi özelliklerden dolayı, esere tarih kitabı bile denebilir. Plomer, Ali Paşa'nın ailesini, yedi kuşak geriye giderek dedelerinin isimlerini söyleyerek “roman”ına başlar. (Plomer: 8) Plomer'in biyografik romanında dikkat çeken diğer bir özellik de, yazarın, bazı yazarlardan alıntı alıntılar¹² yaparak anlattıklarının doğruluğunu vurgulama çabasıdır.

Eserde, Arnavutların günlük yaşayışına ilişkin anlatılanlar, medeni insanların hayatında yer alamayacak, baştan sona hakaret dolu rivayetlerdir: "Ne kendilerini, ne de giysilerini yıkamayı sever, bu yüzden ağır kokarlar; sırtlarındaki mintanları, üstlerinde kaynayan haşaratı kaçırmak için arada bir çıkarıp ateşe tutmalarını saymazsak, eskiyip parçalanıncaya kadar değiştirmezlerdi. Bu hal onları hiç utandırmaz ve üstlerinde kaynaşan pireyi kılları kıpırdamadan silkip atarlardı. Arnavut piresinin 'dünyanın en iri ve en semiz piresi' olduğuna burada işaret etmeliyiz.” (Plomer: 15)

Yazarın, o günün Müslüman halkının dinî yaşantısı hakkında söyledikleri de, gerçekçi olma iddiasındaki bu eserin eleştiriye açık diğer bir yönünü oluşturur: "Halkın iyi Hıristiyan olmadığını, ama iyi Müslüman da olmadığını, gerçekte itikadı olmayan kimseler olduğunu belirtir." (Plomer: 19) Bu ifadelerle, o günkü toplumun ne yaptığını bilmeyen, kendini bulamamış bireylerden oluştuğunu ima edilmektedir. Bu imadan sonra, -yazara göre her ne kadar Müslüman olmadıkları söylene de- halkın Kur'an ayetleriyle yönlendirilebildiklerini, hatta kandırılabilindiklerini söyler. Ona göre halk, rahatlıkla kandırılabilir, kitle psikolojisiyle hareket eden yığınlardan ibarettir: “Kuran'dan Ali'nin amacını destekleyecek kanıtlar gösteren ihtiyar ve muhterem bir şeyhi ortaya çıkardı." Burada Arnavutluk'ta günümüzde de yaygın bir tarikat olan "Bektaşilik" ve "Alevilik" inancına bir gönderme yapılmaktadır.

¹² Yazar, anlattıklarına referans olarak, Tarihçi Gibbon, Baron de Vaodencourt gibi isimleri kullanmış, onların ifadelerini anlattıklarına delil olarak göstermiştir.

Plomer şöyle devam eder: "Şeyh, Kuran'ın anlaşılması güç bazı yerlerini Arnavutluk devletinden bahsediyormuş gibi yorumladı. [...] Yarı din aşkı, yarı da vatanseverlikle süslü söylevler kandırıcı etkisini yaptı ve Ali az sonra 15.000 kişilik bir kuvvetin başında buldu." (Plomer: 104)

Biyografik roman yazarı Jokai, eserinde anlattıklarının gerçek olduğunu ispat kaygısı taşımaz. Alıntılara veya olayların gerçek tarihlerine dair yer verilmez. Bununla beraber, romanda Osmanlı halkı ve tarihi hakkında söylenenler, yazarın bakış açısını yansıtması açısından, dikkat çekicidir: "O günlerde dinle alay etmek Türk büyükleri arasında normal hale gelmişti. Rezillik o kadar ileri gitmişti ki sonunda fanatikler yanında resmi din adamlarını da isyan ettirmişti." (Jokai: 38) Jokai bu yazarlar içerisinde Türkler hakkında doğrudan imaj resmi çizen tek yazar olarak nitelendirilebilir. Bu esnada takındığı anlatım tutumu tabii ki "eleştirel"dir: "Türkler kızlarını doğumda toplumda statüsü büyük adamlarla nişanlar, onlar evlenme yaşına geldiğinde, genelde bu büyük adamların bir ayakları çukurda olur." (Jokai: 20) Yazar bu ifadeleriyle Türklerde yaygın bir gelenek olmayan beşik kertmesinin Balkanlarda oldukça yaygın bir gelenek olduğunu, kız çocuğu doğar doğmaz statü sahibi biriyle evleneceğine karar verildiğini ifade etmiştir. Kızını bu şekilde evlendiren Türklerin, yazara göre, statü ve doğal olarak gelir sahibi olmak için feda etiklerini, bunun yaygın ve normal karşılanan bir Türk geleneği olduğunu, açık bir şekilde belirtmiştir.

İki Oryantalist Yafta: Barbarlık ve Sürü Psikolojisi

Söz konusu biyografik eserlerde değinilen diğer bir husus, "halkın eğitimden ve her türlü bilgiden yoksun, ahlakî değerlerden uzak" gibi özellikleri çağrıştıracak şekilde tanımlanmasıdır. Batıdaki olumsuz Doğulu imgesi için ilginç bir eserden bahsetmek gerekirse: Margeret Sphon'u zikretmek gerek. Spohn, *Her Şey Türk İşi* adlı eserinde bu olumsuz Doğulu/Türk/Müslüman imgesinin sebeplerini bir kaç eski önemli seyahatnameye dayandırır.¹³

Dumas eserinde Arnavutların barbar bir millet olduğunu anlatmak için – objektif bir eser şeklinde kaleme aldığı kitabında- akıl almaz sahnelere yer verir. Kitaba göre, askerler işkence yaptıkça ödüllendirilir ve yine askerler düşmanlarına kendi uzuvları kesilip yedirmek gibi tuhaf davranışlar sergiler: "Her askerin düşü, yeni işkence yöntemleri bulmakla doluydu, içlerinde en

¹³ Margret Spohn, *Her Şey Türk İşi. Almanların Türkler hakkında 500 yıllık (Ön) yargıları* (Çev. Leyla Serdaroğlu), İstanbul 1996, s. 87-119

yaratıcı olanların buluşlarını uygulama ayrıcalığı vardı. Bazıları vardı ki, burunları ve kulakları kesilmiş ve salata gibi çiğ çiğ yemeye zorlanmıştı. Bir gencin kafa derisi omuzlarına düşene dek yüzülmüş ve sarayın bahçesindeki paşaları eğlendirmek için bedeninden geçirilerek ölülerini yakmak için hazırlanan odun yığınının atılana dek döndüre döndüre dövülmüştü. Çoğu diri diri haşlanarak cesetleri köpeklere atıldılar.” (Dumas: 67)

Batılı yazarlar tarafından kaleme alınan bu üç biyografik eserin ortak özelliklerinden biri de, şüphesiz, Müslümanların “düşünmeyen, sadece itaat eden” bir zihin yapısının olduğu iddiasıdır. Onlara göre, Müslüman tanımı, ‘kendine ait bir fikri olmayan, ne yaptığını fark edemeyen, sadece idare edilen insan’ şeklindedir: “Padişahın her sözünü Allah’ın emri gibi gören eski Türk zihniyeti, bir Bektaşî şeyhinin serçe parmağından, zırhlı bir Rum askerinin elinden korktuğundan daha fazla korkardı. Dolayısıyla eğer ulemadan biri küçük şehzadenin Kur’an öğretisi dışında başka fikirleri öğrendiğini duyarsa yeniçerilerin sarayı basıp padişah ve küçük şehzadeyi öldürmesi işten bile değildi.” (Jokai: 139)

Halkın kendisini baskıyla yönetenlere yani diktatörlere büyük bir sevgi ve saygı beslediklerinin anlatıldığı bölümde, bir Rum’un, Ali Paşa’nın arabasıyla geçeceği yolda bir çukur görerek, Paşaya zarar gelmemesi için kendisini arabanın altına attığı şeklinde bir anekdota yer verilmiştir. (Plomer: 80)

Aşağıdaki ifadeler, Plomer’in Arnavutların vefa ve minnettarlığının anlatıldığı bölümden alınmıştır. Bu ifadelerle yazar, Arnavutları vefalı oluşları yönünden övüyor görünmektedir. Fakat biz, bu bölümün Batının Arnavutlara sadık birer köle olarak baktığının örneklendirilmesi olduğunu düşünüyoruz. Bu bölüm, Byron’un Arnavut hizmetkârıyla ayrılma sahnesinin tasviridir: “Parasını alınca İskiptar birden, parayı yere çaldı ve ellerini yüzüne kapayıp acı acı ağlayarak odadan fırladı çıktı. O andan gemiye binme saatine kadar dövünmeye devam etti ve onu bir türlü avutamadık. Sadece: ‘Beni bırakıp gitme’ diyordu.” (Plomer: 21) Plomer’in ifadelerine göre, Ali Paşa, “İçlerinde babasını, kardeşini, amcasını öldürtmediğim bir tek kişi yok” diyerek kendi halkına katliam yapan bir yönetici olduğunu söyler. Yine yazara göre, halk bu şekilde yönetilmekten memnundur. Bu despot ve eli kanlı imajı çizilen yöneticiyi çok sever. O kadar ki, Ali Paşa’nın oğullarından birinin düğününde bir derviş, genç damada gelen belalar benim başıma gelsin, diyerek kendini sarayın damından aşağı atar. (Plomer: 191)

Tepedelenli Biyografilerinde Din Anlayışı

Tepedelenli Ali Paşa biyografilerinde, halkın dinî yaşantısı konusunda olumsuz ifadeler ve eleştirel yargılar sıkça yer almaktadır. Yazarlar, halk ve din adamları için “ahlak yoksunu ve cahil” oldukları şekilde bir portre çizer. Bahsettiğimiz din, sadece Müslümanlık değildir. Özellikle din adamları için kullanılan olumsuz yargılardan Hıristiyanlık da nasibini almıştır. Aşağıdaki örneğe göre Bektaşî şeyhlerinin, “yenilikçi” gördüklerinde küfretmek şeklinde görevleri olduğu söylenmiştir: “Bu softalar arasında en fazla bozulanlar Bektaşî şeyhleriydi. Bu adamlar leş gibi cübbelerinin içinde sürekli saray kapılarında dolaşüyor ve gelip gidene kontrol ediyorlardı. Eğer saray önünde bir imam veya yeniçerilerden yenilikçi birini görürlerse, bu adamların arkalarından tükürüyor ve ‘Allah o lafi edeni kahretsin!’ diye beddua ediyorlardı.” (Jokai: 194)

Yazarların üzerinde hemfikir olduğu hususlardan en dikkat çekici olanlarından biri, dervişlerin dini tutumlarıdır. Yazarların verdikleri örneklerle göre, dervişler dini yaşantıdan uzak olmakla kalmayıp aynı zamanda dine muhalif sayılan davranışlar içerisinde de bulunurlar. Bu biyografilere göre dervişler dinin ilkelerini yok sayar, ahlak bozucudur, safahat içerisinde yaşar, büyü yapar, ruh çağırır: “Tepedelen ve civarında çok derviş vardı. Bunların hem Hazreti Muhammed’in ilkelerini hem de ahlâkı bozdukları söylenirdi ama Ali onları çocukluğundan beri kutsal sayar, onlar da bundan alabildiğine faydalanırlardı. Kabul salonuna girer, yanına oturur, onunla küstahça konuşur, sefahat için kullanmak üzere para vermesi için sıkıştırır ve para verdiği zaman da hasis davranıyor diye söverlerdi.” (Plomer: 82)

Dumas da batıl inançlar ve muska konusunda şunları aktarır: “Çevresi falcı ve büyücülerle sarılmıştı; kehanetlere başvuru ve dervişlerden, kötü etkilerden kurtulmak için ya giysilerinin içine diktirdiği ya da sarayının en gizli köşelerine astığı muska ve büyü istedi.” (Dumas: 125-126) Jokai meseleye başka bir açıdan bakar ve "ruh çağırma" ile Bektaşî dervişler arasında bir ilinti kurar: "Günümüzde ruh çağırma kullanılan döner masa teknikleri çok önceden dervişler arasında kullanılan yöntemlerdir." (Jokai: 429) Dervişlerin büyü, kehanet gibi, İslam dininin ruhuyla örtüşmeyen davranışları bunlarla da bitmez. Eli ayağı tutmayan bir derviş, sadece büyülerle hayatta kalabilmektedir. Aynı derviş, gelecekte olacaklar hakkında kesin ve net haberler vermekte yani kehanette bulunmaktadır. Cinlerle irtibat kurmakta, Ali Paşa'nın bir süre sonra karşılaşmış Paşa'ya zarar verecek olan kişinin adını söyler. (Jokai:41-42) Alıntılardan da anlaşılacağı gibi, tek bir dervişin yaptıklarından

bahsedilmektedir. Fakat ifadelerde özne çoğul olarak kullanılmış, bütün dervişlerin ortak bir davranış/düşünüş biçimlerinin olduğu ima edilerek kültürümüzdeki yerini kısaca “Allah için alçakgönüllülüğü ve [...] kabûl eden veyâ bir tarikata bağlı bulunan kimse” (Devellioğlu, 2005: 177) olarak tanımlayabileceğimiz, dervişler zan altında bırakılmıştır. Bu genellemeler, okurun zihninde o dönemde yaşayan bütün dervişlerin dinin sınırları dışında birtakım işlerle meşgul oldukları şeklinde bir intiba uyandırabilmektedir.

İslam dinini temsil eden din adamları hakkında kullanılan bu ifadelerden sonra, Hıristiyan din adamları hakkında da, dönemin rahipleri için hakarete varacak türden bir hikâye anlatılır: “Yolda büyük Sırp manastırının rahiplerinden birine rastladı, ona yaptığı bütün rezillikleri anlattıktan sonra kendisini manastırın yatılı rahipler bölümüne kabul ettirmeyi başardı. Kilise aile ocağına suçlarından dolayı adı kötüye çıkmış bir adamı getirmenin tatlı heyecanı içindeki keşiş, koşarak başrahibe gitti. Başrahip de hiç zaman kaybetmeden Pacho Bey’e hemşehrisi ve ona eşlik eden birinin yatılı rahipler bölümüne katıldığını, önceden geçmişi bildiği kadarıyla o kişinin Athanasius olduğunu belirtmeyi de ihmal etmedi.” (Dumas: 139) Jokai’ye göre, Tepedelenli Ali Paşa’yla görüşmek çok zordur, buna rağmen Ömer Hayyam tarikatının üyeleri Paşa’yla rahatlıkla görüşebilmektedir. bu ifadelerin, bir Batılının İslam dinine ve Ömer Hayyam’a bakış açısını yansıttığını düşünüyoruz: “Ulema dışında Divan’a sadece Ömer Hayyam tarikatından gelen bazı kör dervişler girebiliyordu. Bu dervişlerin şeyhi olan Behram, padişahla bazen saatlerce konuşuyordu.” (Jokai: 195)

Yazarların İslami konularda bilgisiz oldukları bir hakikattir ancak yazdıklarında bir miktar önyargı ve art niyet olduğu da göz ardı edilmelidir. Jokai, kibleyi gösteren bir tabloya bakmanın günah olduğunu şöyle ifade eder: “Ali Paşa yemek salonuna kimseye fark edilmeden girdi ve durdu. Bir Korent sütununu kendisine siper etti. Sütuna Mekke’nin yönünü gösteren bir tabela asılmıştı. Ali bu tabelaya kimsenin bakmaya cesaret edemeyeceğini biliyordu çünkü Müslümanların namazlarda yüzlerini dönmek zorunda oldukları Kâbe’nin yönünü gösterir tabelalara çok dikkatli bakmak, saygısızlık kabul edilirdi.” (Jokai: 37) Dumas da bir cümlesine din ve batılın aynı şey olduğunu düşündüğünü, söze “Dinsiz olduğu için batıl korkulardan kurtulmuş olan Ali [...]” (Dumas: 98) şeklinde başlayarak altını çizer.

Dumas'ın şaşılabilecek ifadelerinden biri de, İslam dinine mensup olan Ali Paşa'nın aforoz edilmesinden söz etmesidir. Aynı iddiasını eserinde iki defa

yineleyen yazar, (Dumas: 151- 172) Hıristiyanlığa ait bir fiili İslamiyet'e de aitmiş gibi göstermiştir. Bununla, yazarın -maksadı okuru yanıltmak değilse- bu konudaki bilgisizliğini yansıtmış olduğunu söylememiz yanlış olmaz.

Biyografilerde Osmanlı İmgesi

Aşağıdaki bölümde Plomer, Türk yönetimine "müstebit" denmiş ama son cümle ile yazar kendisini tekdir etmiş, belki farkında olmadan Osmanlı yönetimin tebaasına tanıdığı hak ve özgürlükleri itiraf etmiştir: “Yunan adaları, ‘Yedi Ada Cumhuriyeti’ oldu. Yeni cumhuriyet Türk hâkimiyeti ve Rus'un himayesi altında bulunacaktı. Avrupa'nın en müstebit iki hükümdarının kontrolü altında bir cumhuriyet! Böyle garabet görülmüş şey değildi. Dört sahil şehri Babîâli tarafından atanan Türk valilerince yönetilecek, ama Hıristiyan halka yasalarını ve dinlerini muhafaza izni verilecekti. (Plomer: 102)

Başka bir epizotta aynı yazar, Osmanlı askerlerinin halkı Hıristiyan olan bir yerleşim yerine yaptıkları baskını anlatır: “Papaz 'İsa dirildi' diye bağıracağı anda Kan İçici'nin adamları kiliseye daldılar, cemaati doğramaya başladılar. O gece altı bin kişinin öldürüldüğü söylenir. Ertesi sabah on dördünün bir ağaçtan sallandığı görüldü. Sonradan o ağaca 'Mazlum Zeytini' dendi. Sağ kalanlar canlarını kurtarmak için Müslüman olmak zorunda kaldılar. Ali her köyde onlar için câmiler ve tekkeler yaptırttı. Bu unutulmaz olaydan dolayı da Babîâli kendisine ‘Aslan’ payesini verdi.” (Plomer: 94) İngiliz yazar Plomer bu ifadeleriyle, Osmanlı Devleti'nin ve onun yöneticilerinin, tebaasının zorla Müslüman olmasını istemekte ve bunu yapan yöneticilerini desteklemektedir. Hatta bu dinde zorlama hadisesi büyük bir katliam yapılarak gerçekleştirilmektedir. Plomer bunu her zaman karşılaşılan adi bir hadise şeklinde aktarmaktadır. Üstüne üstlük on altı bin kişinin ölümüne yol açan paşaya “Aslan” pâyesi vererek katliamcıyı da ödüllendirmektedir. Tabiatıyla gaddar, acımasız ve Hıristiyan ve diğer inanç düşmanı Osmanlı imgesi çizmektedir ki bunun gerçekte hiç bir ilişkisi yoktur. Şayet öyle olsaydı; Osmanlı'nın hakim olduğu bütün topraklarda hiç bir başka dinden insan kalmazdı. Slovak yazar Jokai romanında Osmanlı döneminde “akıllıca ve aydın sözler” söylenmesinin korkulacak bir şey olduğunu belirterek şu "dahiyane" tespiti yapar: “Valide Sultan, torunun diğer Avrupa hükümdarları arasında hak ettiği önemi görecek bir kişi olsun diye yetiştiriyordu. Aydın düşünceler ve rafine zevklerle yetişmiş bir lider olmasını istiyordu. Padişah da küçük şehzadenin ağzından akıllıca ve aydın sözler duydukça memnun oluyor, ‘Ya bu

fikirleri biri duyarsa?!' diye korkmadan edemiyordu.” (Jokai: 139) Jokai'nin; Osmanlı hakkındaki diğer bir yargısı da, devletin tarihinin, padişahı bile ürkütecek derecede insanlığa verdiği zarar vermiş olduğudur. İma yoluyla da olsa yazar bu söleriyle, padişahın tahta çıkıncaya kadar yönettiği devletin tarihi hakkında bilgisi olmadığı da vurgulanmıştır: “Padişah bu salonda yüzlerce kez oturmuş ve en sevdiği tarihçi İzzeddin Efendi'den Osmanlı tarihini dinlemişti. Ancak her dinleyişinde padişahın tüyleri diken diken oluyordu çünkü Osmanlı tarihi kanla yazılmıştı.” (Jokai: 196)

Eserlerini incelediğimiz Batılı yazarlar tarafından, Tepedelenli Ali Paşa figürü üzerinden Arnavutlara, Türklere ve dolaylı olarak Müslümanlara yöneltilen önyargılı veya maksatlı ifadelerin temelleri 19. yüzyıldan çok daha eskilere dayanmaktadır. Özlem Kumrular'ın Sanovel'den¹⁴ aktardığı “Türk dönerken de hırsız, eşkıya görevini yerine getirerek Belgrad'a varana dek çalıp çırpıp talan ederlerdi.” Şeklindeki ifadeler, söz konusu oryantalist bakışın yansımalarından biridir. Yine aynı yazıda, Türklerin adamları ve kadınları parçalara ayırdıkları¹⁵ söylenerek, bir savaş halinden ziyade barbar bir kavmin hali tasvir edilmiştir.

Dünyada Türk İmgesi adlı çalışmanın başka bir yazısında, Türklerin dehşeti ve barbarlığı şeklinde bir ifade kullanılır ki, bu ve benzeri ifadeler, Batı'nın Doğuya bakışının iki sıfatla özeti gibidir.¹⁶

“Mamma mia li Turchi” şeklindeki İtalyanca deyimle telmihle isimlendirilen “Anneciğim Türkler Geliyor”¹⁷ adlı derleme kitapta, on iki farklı yazara ait metinlerde, Türklerin özellikle Batılı seyyahlar tarafından ortaya konan çeşitli iddialarına yer verilmiştir. Kitaptaki yazıların hemen tamamı, Batı'nın Doğu'ya yönelttiği eleştirilere cevap mahiyetindedir.

¹⁴Sandovel de Prudencio, *Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V, Madrid, 1995*, s.441'den aktaran Kumrular, Özlem: “Köpekler ve Domuzlar Savaşında Kanuni'nin Batı Siyasetinin Bir İzdüşümü Olarak Türk İmajı Vahşet, Kibir, Yöntemi”, içinde: *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul 2005, s. 114

¹⁵ Gertrude von Schwarzenfeld, *Carlos V, Padre Europa*, (İspanyolcaya çeviren: Auroa Garcia Hervas) *Cultura Clasica y Moderna*, Madrid 1958, s.195 den aktaran Kumrular, Özlem: “Köpekler ve Domuzlar Savaşında Kanuni'nin Batı Siyasetinin Bir İzdüşümü Olarak Türk İmajı Vahşet, Kibir, Görkem”, içinde: Kumrular, Özlem (Yayımlayan): *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul 2005, s.113

¹⁶ Pulino Toledo, “Türkler ve Hıristiyanlar Arasında Adlı Komedi Türk İmgesinin Biçimlenmesi”, içinde: Kumrular, Özlem (Yayımlayan) *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul 2005, s. 269

¹⁷ Gabriele Mandel, *Anneciğim Türkler Geliyor Hilalin Öteki Yüzü*, (Çev. Nihat Aksoy), Zaman Kitap, İstanbul 2004

Türk ve Müslüman dünyasının ötekileştirilmesi, Hıristiyan Avrupa tarafından bambaşka bir âlem gibi algılanması, uzun süren bazı çalışma/propagandaların sonucudur. Bu tür eleştirilerin hedefindeki konulardan biri, bilindiği gibi “harem”dir. Batı kültüründe Türk, Osmanlı ya da Müslüman imgesi için bir kaç örnek vermek gerekirse şunları sayabiliriz; Rheinhold Schiffer hiç bir Batılı seyahatnamede eksik olmayan iki tasvirin varlığına işaret eder: “Bunlardan ilki Türk kadınına harem veya hamamda gösteren ifadedir. Bu şekil olarak ‘Doğunun Cinsel Çekiciliği’ ifadesini kendiliğinden yaratmış oluyor. İkinci tanımlama ise Türk erkeğini boş zamanında göstermektedir-kahvede veya piknikte. Başlık olarak da ‘doğunun tembelliği’ diye adlandırılmaktadır.”¹⁸ Schiffer’in tespitine haklılık payı da yok değil, zira Cornelia Kleinlogel’in ilginç doktora tezi *Exotik-Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453-1800)* baştan sona kadar ekseriyetle Türklerin “cinselliği” ve “erotizmi” üzerine yazılmış; şarkı, halk türküsü, tiyatro eseri, opera, roman ve gezi notlarındaki Türk imajı ortaya konmuştur. Ayrıca Türklerin ahlaki ve dinî müesseseleri hakkındaki Alman şair ve yazarlarının düşünceleri incelenmiştir. Eserin tümünde bir hayli olumsuz bir Türk imajının varlığı yadsınamaz.¹⁹ Ute Monika Schwob, 15 ve 16. yüzyılda yazılmış eserlerdeki Türk imajı hakkında üç olumsuz terimi özellikle vurgular: “yalancılık, cinayet, gayrimeşru evlilik” ki bunlar yanlış dogmaları, savaççı devlet düzenini ve Hıristiyanlar için gayri ahlâkî evlilik müessesesini ifade etmektedirler.²⁰ Orhan Koloğlu da Batı dünyasındaki mevcut Türk imajının tam manasıyla 16. yüzyılın ürünü olduğunu iddia ederek Türklere Avrupa’da üç sıfatın yakıştırıldığını savunur: Bunlardan ilki “kalleşliktir”, ikincisi “Türklerin Allah’ın gönderdiği bir afet ve bela olduğu tezidir”, sonuncusu ise “Türk gaddarlığıdır”.²¹ Bu konularda yazılmış çok geniş bir

¹⁸ Rheinhold Schiffer, “Bilder türkischer Frauen und Männer in Reiseberichten des 19. Jahrhunderts”, *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, Eskişehir 1987, s. 299

¹⁹ Bkz. Cornelia Kleinlogel, *Exotik-Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453-1800)*, Frankfurt/M, 1989

²⁰ Ute Monika Schwob, “Zum Bild der Türken in deutschsprachigen Schrift des 15. und 16. Jahrhunderts”, *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, Eskişehir 1987, s. 179

²¹ Orhan Koloğlu, “Batıya Özeleştirici Aracı Olarak Osmanlı”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Der.* Sayı: 4, Isparta 1999, s. 11-12

literatür mevcuttur. Konuyla ilgilenenler için bu makalenin yazarlarından birisinin doktora tezi de ilginç bir örnek olabilir.²²

Sonuç ve Öneriler

İncelenen üç "biyografi" ve Arnavut araştırmacı Entala Muço'nun akademik amaçla yazdığı "monografi"; Tepedelenli Ali Paşa'nın merkez alındığı, hadiselerin onun etrafında cereyan ettiği eserler olup hepsi gerçek hayattan beslenmiş olmasına karşın Muço'nun belge ve bilgiye dayanan incelemesi hariç, diğerlerinin tamamı kurmacadır. Biyografilerin tamamının kaba bir şekilde tasnif edecek olursak "edebî" bir eserden ya da faaliyetten bahsetmek imkânsızdır. Bütün eserler sadece çarpıcı, sıra dışı, biraz da eleştiriye müsait Tepedelenli Ali portresinden bir "canavar" yaratma çabasından ileriye gidememiştir. Yazdıklarına inanan saf dil ve önyargıyla inanmaya müsait Batılı okur açısından "cahil, vahşi, kan emici, gaddar, canî, seks düşkünü, cinsel tercih sapkını Doğulu" imgesi başarıyla çizilmiştir. Burada önemli olan bu ve benzeri eserlerdeki "Oryantalist" unsurların çoğu zaman iftira atılanlar tarafından hakıyla algılanmamasıdır. Bu tür eserlere Batı dünyasında sıkça karşılır. Bunlara karşı nitelikli eleştirilerin yazılması, yeni yazılacak eserlerde yazarları daha dikkatli olmaya ve onları hakikatlere daha sadık kalmaya zorlayacaktır. Şurası unutulmamalıdır ki; Batılılar uzun süre Türkleri Avrupa'dan atmayı vazgeçilmez bir ülkü kabul ettiler ve bunu Birinci Dünya Savaşı ile büyük oranda başardılar. Planın ikinci aşaması Türklerin Anadolu'dan Asya steplerine geri göndermektir. Bu ideallerini çeşitli platformlarda açık ve kapalı dile getirmişlerdir. Bu tür eserlerin bu denli yanlı ve abartılı yazılmasının altında yatan *gizli düşünce* buralarda aranmalıdır.

Tepedelenli Ali Paşa, hatalarıyla sevaplarıyla Türk ve Arnavut aynı zamanda Balkan tarihinin önemli bir figürüdür. Paşa'nın görev yaptığı süre zarfında hataları, zaafı ve Osmanlı Devleti geleneğine uygun olmayan uygulamaları olmuş da olabilir. Ancak bir tarihi şahsiyeti bu denli gaddar ve acımasız edebiyat bilimi tabiriyle " Antiheld" (olumsuz kahraman) göstermek izan ve insafa sığmamaktadır. Bu tür eserler kültürler arasındaki çatışmaya ve gerginliğe sebep olur ve milletler arasında savaşı körükleyici bir tesir yapar ki bu da sanatın edebiyatın ruhuna aykırıdır. Bütün diğer güzel sanat dalları gibi edebiyat da dünya barışına ve insan sevgisine ve farklı milletler arasındaki

²² Bkz. Mehmet Uysal, *Avusturyalı Murad Efendi. Hayatı ve Türkiye Seyahatnamesi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2004

hoşgörü ve müsamahaya hizmet etmekle yükümlüdür. Unutulmamalıdır ki sanatın yegâne kaygısı, öldürmek değil yaşatmaktır.

KAYNAKÇA

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul 2002, C.16, " Morris dansı" maddesi

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 40, "Tepedelenli Ali Paşa" maddesi

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C.2, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990, "Biyografi" maddesi

Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 28.X-1.XI.1985, Eskişehir 1985

Cuddon, J. A.: *A Dictionary of Literary Terms*, Penguin Books, New York 1984

Dumas (Pere), Alexandre: *Tepedelenli Ali Paşa*, (Çev. Ali İhsan Güzel) Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2011

Jokai, Maurus: *Yanya Aslanı ve Yeniçerilerin Son Günü*, (Çev. Mert Akcanbaş) Destek Yayınları, İstanbul 2011

Jorga, Nicolae: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Yeditepe Yay., C. 5, İstanbul 2005.

Kleinogel, Cornelia: *Exotik-Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453-1800)*, Frankfurt/M, 1989

Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C.5 , TTK Yay., Ankara 1999
Koloğlu, Orhan: "Batıya Özeleştirici Aracı Olarak Osmanlı", *SDÜ Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Der. Sayı: 4*, Isparta 1999, s. 11-14

Kopmann, Helmut, "Die Biographie", içinde: Weissenberger Klaus (Yayımlayan), *Prosa ohne Erzählen. Die Gattungen der nicht-fiktionalen Kunstprosa*, Niemeyer Verlag, Tübingen 1985

Kumrular, Özlem (Yayımlayan): *Dünyada Türk İmgesi*, 13-14 Mayıs'ta Pera Palas'ta Yapılan Dünyada Türk İmgesi Konulu Bahçeşehir Üniversitesi 1. Tarih Sempozyumunda Sunulan Tebliğler, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005

Mandel, Gabriele: *Anneciğim Türkler Geliyor Hilalin Öteki Yüzü*, (Çev. Nihat Aksoy), Zaman Kitap, İstanbul 2004

Muço, Entela: *Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı*, Eser Kitap, İstanbul 2010

Plomer, William: *Yanya Sultanı*, (Çev. Murat Belge) İstanbul, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1972

Said, Edward W., *Şarkiyatçılık*, Metis Yay., İstanbul 2001

Schiffer, Rheinhold: “Bilder türkischer Frauen und Männer in Reiseberichten des 19. Jahrhunderts”, *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, Eskişehir 1987, s. 284-31

Schwob, Ute Monika: “Zum Bild der Türken in deutschsprachigen Schrift des 15. und 16. Jahrhunderts”, *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, Eskişehir 1987, s. 174-193

Spohn, Margret, *Her Şey Türk İşi. Almanların Türkler hakkında 500 yıllık (Ön) yargıları* (Çev. Leyla Serdaroglu), İstanbul 1996

Uysal, Mehmet: *Avusturyalı Murad Efendi. Biyografisi ve Türkiye Seyahatnamesi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2004

İnternet Kaynakları:

http://www.xn--edebiyatgretmeni-twb.net/biyografi_ve_otobiyografi.htm
(Erişim: 01.10.2013)

<http://www.wissen.de/fremdwort/barbar> (Erişim: 10.10.2013)